

da yer alan bu geniş mezarlık, imar faaliyetleri sonucu bugün altı adaya ayrılmış durumdadır. Edirnekapı ve Sakızağacı şehitlikleri bu altı adadan ikisini, çevre yollarından Haliç Köprüsü bağlantısını sağlayan iki otoyol arasında kalmış olan, içinde Şeyhülislâm İbn Kemal Türbesi'nin de bulunduğu kısım üçüncüyü, bu parçanın aşağısında yer alan Otakçılar Mezarlığı dördüncüyü, sur kapısından çıktığında sağa düşen ve Haliç'e bakan en geniş kısım beşinci, sur kapısının solundaki günümüzde taş atölyelerinin işgaline mâruz kalan ve içinde Kolağası Çerkez Hasan'ın açık türbesi de bulunan bölüm ise altıncıyı teşkil etmektedir. Bunlardan, mezarlığın asıl nüvesini ve en yoğun kesimini oluşturan beşinci adadır. Önceleri Evkaf İdaresi'ne ait olan bütün mezarlığın mülkiyeti, halen Vakıflar Genel Müdürlüğü (çok az bir kısım), şahıslar, İstanbul Belediyesi ve Şehitlikleri İmar Cemiyeti arasında paylaşılmış haldedir. Hemen sur dibinden başlayan asıl Edirnekapı Mezarlığı bölümü (beşinci ada) şahıslar adına kayıtlı olduğundan bugün defin kapalıdır ve mevcut taşlar süratle yok olmaktadır. Mezarlığı meydana getiren bölümler, burarlarda bulunan ünlü kişilerin kabirleri sebebiyle bir nevi semt özelliği taşırlar; ancak bunlardan bazıları günümüze ulaşmamıştır. 1971'de Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü tarafından, Haliç çevre yollarının yapımı sırasında birçok önemli bölge istimlak edilmiş ve bu arada Emîr Buhârî, İbrâhim Halebî, Münzevî, Abdullah Kırîmî ve Şeyhülislâm İbn Kemal parselleri tamamen ortadan kaldırılmıştır; sadece İbn Kemal ve Kırîmî'nin türbeleri başka yerlere nakledilmiştir. Halen mevcut olan diğer önemli semtler şunlardır: Paşmakçızâdeler (Şeyhülislâm), Şâir Bâkî (La'lizâdeler Namazgâhı), Mak-tul Mustafa Paşa Tekkesi, İtrî Çelebi, Kuyubaşı Dergâhı (Emin Baba) ve Mısır

Tarlası. Mısır Tarlası olarak adlandırılan Haliç'e bakan semtin büyük kısmı met-rük mezarlık, bir kısmı da top sahası halindedir.

İstanbul'un fethinden itibaren şehirde yerleşen müslümanların defnedilmesiyle oluşmaya başlayan Edirnekapı Mezarlığı'nın bazı kısımlarında bugün II. Bayezid devri (1481-1512) mezar taşlarının mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Kanûnî Sultan Süleyman dönemine (1520-1566) ait burada başta İbn Kemal olmak üzere birçok şeyhülislâm, vezir ve paşanın mezar veya türbesi yer alıyordu. Medfun bulunan önemli kişilerin isim ve ölüm tarihleri mezarlığın tarihçesi açısından önemlidir. Kronolojik sırayla bu isimlerin bazıları şunlardır: Hz. Hâce Emîr Buhârî (922/1516), Mahmud Çelebi (dergâh vâkıfı, 922/1516), Kemalpaşazâde (Şeyhülislâm İbn Kemal, 940/1534), Zâtî İvaz Çelebi (müellif, 953/1546), İbrâhim Halebî (müderres, 956/1549), Abâdî Mehmed Çelebi (müellif, âlim, 961/1553-54), Kâ-mî Ahmed Çelebi (şâir, müellif, 987/1579-80), Abdullah Kırîmî (hattat, 999/1591). Taşı kaybolmuş kabirler de dikkate alındığında özellikle Kanûnî Sultan Süleyman devri sonlarında önem kazandığı anlaşılan Edirnekapı Mezarlığı'na daha sonra şâir Bâkî, Bekrî Mustafa, İncili Çavuş ve İtrî gibi meşhurlar da defnedilmiştir. Bunların kabirleri günümüzde mevcuttur; ancak en eski tarihli taşlar kaybolmuştur. İstisna olarak Abdullah Kırîmî'nin mezar taşı önce Ayasofya Müzesi'ne, daha sonra da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne nakledilerek korunabilmiştir.

Edirnekapı Mezarlığı'nın en bakımlı kısmı, 1926'da kurulan Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin kontrolündeki Şehitlik bölümüdür. Mezarların bir kısmı başka yerlerden nakledilmiş olan Şehitlik, adaları birbirinden ayıran ve büyük muharebe-lerden adını alan caddelerle modern bir

Edirnekapı Mezarlığı'ndan 1979 yılına ait bir fotoğraf (N. Işli fotoğraf arşivi)

mezarlık halinde düzenlenmiştir. Kabirlerin çoğunluğunu mezar taşları yeni harflerle yazılanlar teşkil eder. Burada-ki, sayıları 10.000 dolayında olan kabirler aile sofaları ve grup grup özel mahaller şeklinde kümelenmiştir. Bunların çoğunluğunu devlet adamları ile (askerler, saray mensupları) İstanbul esnafı ve aileleri meydana getirmiştir. En meşhur aile mezarlıklarından birkaçı Kurşuncular, Boşnaklar, Dürrizâdeler, La'lizâdeler ve Seyyid Hâşimî sofalarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

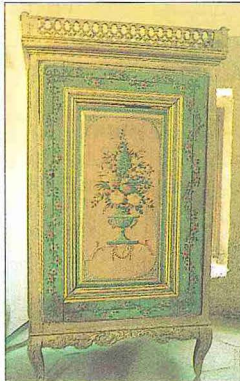
Sicill-i Osmânî, IV, tür.yer.; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, tür.yer.; H. T. Dağlıoğlu, "İstanbul Mezarları", *YT*, sy. 29 (1935), s. 1839-1851; Bûrhâneddin Olker, "Edirnekapusu Mezarlığı", *İst. A*, IX, 4931.

NECDET İŞLİ

EDİRNEKÂRİ

Ahşap üzerine
boya ile yapılan bezeme.

Edirnekârî
sandık
ve dolap
(Edirne
Türk ve İslâm
Eserleri
Müzesi)

XIV-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı ahşap işlerinde "edirnekârî" veya "Edirne işi" diye adlandırılan gelişmiş bir bezeme tekniği görülmektedir. İlk defa Edirne'de ortaya çıkan ve Edirneli sanatçıların elinde başlı başına bir özellik kazanan bu teknik daha sonra İstanbul, Bursa, Diyarbakır ve Erzurum başta olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde yaygın biçimde uygulanmıştır. Özellikle Edirne ve İstanbul'da atölyeler kurulmuş ve sanatçılar kollektif olarak çalışmışlardır; bundan dolayı eserlerin çoğunda sanatçı imzası bulunmamaktadır. Edirnekârî özellikle ahşap eserlerde, trabzan ayaklarında, dolap kapaklarında, çekme-celerde, tavanlarda, lambalıklarda, kavukluklarda, sini (sofra) ve şamdan altlıklarında, duvar saati kutularında, hokkalarda, her cins rubu' tahtalarında, men-

şur mahfazalarında, yazı takımlarında, cep ve koyun kuburlarında uygulanmış, mukavva ve deri eşya üzerinde, cilt kapaklarında da kullanıldığı görülmüştür. Edirnekârî bezemeler, ahşap işlerinde oymalarla süslenmiş veya düz bırakılmış zeminler üzerine tatbik edilmiştir. Geometrik motiflere çok az yer verilmiş, özellikle bu tekniğin revaçta olduğu geç devirlerde rûmî gibi klasik motiflerin yanı sıra Avrupa'nın etkisiyle biçimlenen barok ve rokoko üslûplarında lâle, süm-bül, karanfil, çiçek buketi ve çeşitli meyve motifleri tercih edilmiştir. Bu arada yer yer gölge veren renklerle çiçeklere boyut da kazandırılmıştır.

Edirnekârî bezemeli ahşap eserlerde oyma tekniği daha çok sini altlıklarında, kavukluklarda, tavanlarda ve trabzan ayaklarında uygulanmıştır. Sini altlıkları tamamıyla Edirne'ye has bir oyma tekniğinde yapılmış, çok köseli alt kısmın üzerine düz ve bezemesiz bir tah-ta oturtularak yan cephelerde oyma motifler belirli aralıklarla tekrarlanmıştır. Kavukluklarda zemin yeşil renge boyanmış, üzerine altın yaldızla çiçekler yapılmış, ayrıca küçük bir çerçeve içerisine de "mâşallah" yazılmıştır. Edirne evlerinin en belirgin özelliği olan tavanlarda XIX. yüzyıldan itibaren rokoko üslûbu hâkim olmuş ve bitkisel motiflere geniş yer verilmiştir. Edirne'de bu üslûpta yapılmış en eski eseri bulmak çok güçtür; Edirne Sarayı'nda, Cihannümâ Kasrı'nda ve Kum Kasrı'ndaki edirnekârî tavanlar günümüze ulaşmamıştır. Oyma motifli edirnekârî ahşap işlerinin en güzel örnekleri trabzan ayaklarında görülür. Bunlarda oyma veya alçak kabartma olarak bütün yüzeyler bitkisel motiflerle süslenmiş, parlak renklerle boyanmıştır. Bunun yanı sıra Edirne Müzesi'nde pek çok örneği görülen divanlar, pencere pervazları, yüklükler ve köşe dolapları da açık yeşil, kirli sarı, mavi renklerde bitkisel motiflerle bezenmiştir. Ahşap eserlerde daha çok altın yaldız, yeşil, susam yeşili, mor, sarı, safran, kahverengi ve kırmızı renkler değişik tonlarda bitkisel bezeme üzerinde kullanılmıştır. Edirnekârî yazı çekmeceleri de XVIII-XIX. yüzyıllarda çok meşhur olmuştur. Bu çekmecelerin yapılarındaki incelik, boyalarındaki parlaklık ve uyum dikkat çekmektedir. Bazılarının kapaklarına madenî parçalar yerleştirilmiş, böylece ahşap ve maden birleştirilerek daha güzel

bir görünüm sağlanmıştır. Edirne Müzesi'ndeki 1283, 1286 ve 1288 envanter numaralarına kayıtlı eserler bu türdeki en güzel örnekler arasındadır. Kökeni Osmanlı saray nakkaşlığına ve tezhipçiliğine dayanan bu bezeme tekniği yer yer halk sanatına da yaklaşmıştır. Edirnekârî lake kap ve kutular Edirne'de özellik kazanmış, ülkenin birçok yerinde de kopya edilmiştir. Bununla beraber Edirne'de yapılanlardaki sadelik ve sanat olgunluğu diğerlerinde görülmemektedir, ancak İstanbul'da yapılanların da nisbeten itinalı oldukları dikkat çekmektedir.

Ahşabın yanı sıra cilt kapaklarında da edirnekârî kullanılmış ve bezemeler vernikle parlatılarak ortaya daha gösterişli eserler çıkarılmıştır. Ciltlerdeki edirnekârî çiçek ve buketler ilk bakışta kaba görünürlerse de terkip ve renk hususlarında büyük bir olgunluğa erişmişlerdir. XVIII. yüzyıldan itibaren dinî ve tasavvufî eserlerin baş ve sonralarındaki sayfaların edirnekârî üslûpta çiçek ve buketlerle bezenmesi de âdet haline gelmiştir. Günümüze ulaşabilen en eski örnekler III. Murad döneminde (1574-1598) yapılmış ciltlerdir. Yûsuf-i Mısıfî, Ali Üsküdarî, Seyyid Ahmed, Mustafa Edirnevî, Mustafa Nakşî, Seyyid Mustafa, Seyyid Hâfız isimleri bilinen edirnekârî cilt ve tezhip ustalarıdır. Bunların yanı sıra Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi'nde 2653 envanter numaralı Sultan III. Ahmed'in tuğrasını taşıyan albümün lake kapağı 1140 (1727-28) tarihli olup Ahmed adlı bir sanatkârın elinden çıkmıştır. Hacı Ömer adlı ustanın XVIII. yüzyılın sonlarına ve XIX. yüzyılın başlarına ait rokoko çekmeceleri de edirnekârî üslûbun en güzel örnekleri arasındadır. Bunların yanı sıra Hâşim Dede, Hacı Dede, Hacı İbrâhim, Mehmed Şükrü, Seyyid ve Edirnevî Mustafa, Mehmed Vehbi, Derviş Safâî, Nasuhzâde Kalenderoğlu, Zihnezâde tanınmış sanatçılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Can Kerametli, "Osmanlı Devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, Sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar", *Tet.D.*, sy. 4 (1962), s. 5-13; Sabahattin Türkoğlu, "Edirne Müzesinde Bulunan Edirnekârî Ağaç İşlemeleri", a.e., sy. 10 (1968), s. 67-74; A. Süheyl Ünver, "Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini Misalleri", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 233-253; a.mlf., "Türk Sanat Tarihinde Edirnekârî Lâke İşleri ve Sanatkârlar", *VD*, VI (1965), s. 15-20.

ERDEM YÜCEL

EDİRNELİ NAZMÎ

(ö. 967/1559'dan sonra)

Mecmau'n-nezâir adlı eseriyle tanınan divan şairi.

Edirne'de doğdu, asıl adı Mehmed'dir. Kaynaklarda ailesi ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Şuarâ tezkirelerinde kuloğlu zümresinden gösterildiğine bakılarak (meselâ bk. Âşık Çelebi, vr. 136^b; Kinalızâde, II, 996) bir yeniçerinin oğlu olduğu tahmin edilebilir. Divanında yer alan bazı manzumelerinden (bk. İÜ Ktp., TY, nr. 920, vr. 628^a) Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerinde orduda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda onun XV. yüzyılın sonlarında doğduğunu söylemek mümkündür. Edirneli Nazmî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın birçok seferine (bk. *Divan*, vr. 628^a) yeniçeri olarak katıldı. Bir müddet ahkâm kâtipliği görevinde de bulunduktan sonra silâhdar sınıfına dahil oldu. Ömrünün sonlarına doğru Vezir Rüstem Paşa'nın mürşidi Nakşibendî şeyhi Filibeli Mahmud Baba Efendi'nin himayesini gördü. Ölüm tarihini bazı kaynaklar 955 (1548) (Riyâzî, vr. 141^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; *Osmanlı Müellifleri*, II, 436), bir kısmı da 996 (1588) olarak (Hammer, III, 61; Gibb, III, 204) kaydetmektedir. M. Fuad Köprülü şairin divanındaki tarih manzumelerine dayanarak onun 962'den (1555) sonra ölmüş olabileceğini ileri sürmüştü de (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 58) daha sonra ele geçen, 967'de (1559) tamamladığı *Pend-i Attâr Tercümesi* adlı eseri bu tahminin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumda şairin 967 yılından sonra vefat ettiği kesinlik kazanmaktadır.

Çok şiir yazar ve edebî sanatların hemen hepsine örnek vermek maksadıyla en basit ve en yaygın mazmunları sık sık tekrarlayan Nazmî'nin şairlik yönü oldukça zayıftır. Nitekim tezkire müellifleri onun devrinde tanınmış bir şair olmadığını bildirirler (Ahdî, vr. 193^b; Kinalızâde, II, 996). Bazı kaynaklar, Nazmî'nin İranlı müellif Vahid-i Tebrîzî'nin *Risâle-i 'Arûz* adlı eserindeki her bahre "elif" kafiyesinde bir gazel yazdığını ve yeni bahirler icat ettiğini belirtirler (Latîfî, s. 340). Edirneli Nazmî'nin Türk edebiyatı tarihi bakımından asıl önemi, *Mecmau'n-nezâir* adlı eseri ve sade Türkçe ile (Türkî-i basit) kaleme aldığı şiirlerinden ileri gelmektedir.